

TERORISMUL INTELECTUAL

Jean Sévillia s-a născut în 1952 la Paris. A urmat Literele la Sorbona și a devenit, imediat după absolvire, jurnalist. Din 1981 lucrează la *Figaro Magazine*, devenind redactor-șef adjunct al acestui săptămânal și răspunzând de rubrica „Idei și istorie“.

Cărți: *Le Terrorisme intellectuel* (2000, trad. rom. Humanitas, 2007); *Historiquement correct* (2003, trad. rom. Humanitas, 2005); *Quand les catholiques étaient hors la loi* (2005).

Despre *Corectitudinea istorică*, Dan C. Mihăilescu scria: „...o carte ca un fier înroșit pentru umerii împovărați de utopii sângeroase ai stângii franceze“, iar despre *Terorismul intelectual*: „Jean Sévillia spune cât se poate de răspicat povestea celor înhămați la carul ideologiei marxizant-maoisto-castriste, invariabil antiamericane“.

JEAN SÉVILLIA

TERORISMUL INTELECTUAL

din 1945 până în prezent

Traducere din franceză de
ILEANA CANTUNIARI

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Redactor: Cristina Argintaru
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Nadejda Stănculescu
DTP: Dumitru Olteanu

Tipărit la Accent Print – Suceava

Jean Sévillia

Le terrorisme intellectuel: De 1945 à nos jours

Copyright © Editions Perrin, 2000 et 2004

All rights reserved.

© HUMANITAS, 2007, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Sévillia, Jean

Terorismul intelectual: din 1945 până în prezent /

Jean Sévillia; trad. din franceză: Ileana Cantuniari. – Ed. a 2-a. – București:

Humanitas, 2012

Bibliogr.

Index.

ISBN 978-973-50-3564-8

I. Cantuniari, Ileana (trad.)

3-058.237(44+100)''1945/...''

94(44+100)''1945/...''

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Prietenilor mei

Cuvânt înainte

Cuvintele careucid

De cincizeci de ani ține povestea asta. La Paris, câteva zeci de oameni dau tonul. Bat apa-n piuă la televizor. Publică articole. Scriu cărți. Predau de la catedră. Fac intervenții la colcvii. Semnează petiții. Iau prânzul împreună. Lucrurile nu stau ca în șansoneta lui Brel: oamenii ăștia, domnule, gândesc. Gândesc pentru alții.

Au îmbrățișat toate ideologiile. În 1945, susțineau că URSS e un paradis și compuneau poeme în care-l ridicau în slăvi pe Stalin. În 1960, pretindeau că decolonizarea va rezolva în mod miraculos problemele popoarelor din teritoriile de peste mări. În 1965, salutau lupta dreaptă dusă de către Fidel Castro, Ho Și Min și Mao. În 1968, proclamau că fericirea se va naște din suprimarea oricărei constrângeri. În 1975, se bucurau de cucerirea puterii de către Pol Pot, în Cambodgia. În 1981, credeau că părăsesc bezna spre a accede la lumină. În 1985, susțineau că Franța era datoare să-și deschidă granițele pentru a-i primi pe nefericiții de pe întreg globul. În 1992, dădeau asigurări că se terminase cu statul-națiune și că Europa Tratatului de la Maastricht deschidea o eră nouă în istoria omenirii. În 1999, aceiași oameni afirmau că familia și morala erau niște concepte depășite.

Alte minți, în aceeași perioadă, știau că Stalin, Mao și Pol Pot conduceau un regim criminal. Aceste minți subliniau că mitul rupturii revoluționare n-a dat niciodată naștere la altceva decât la catastrofe. Ne reaminteau că națiunile, tradițiile, culturile și religiile nu pot fi șterse dintr-o trăsătură de condei. Dar, împotriva refractarilor, vreme de cincizeci de ani, microcosmosul

parizian a pus în mișcare un mecanism. Acest mecanism este terorismul intelectual.

Adică nici mai mult, nici mai puțin decât un sistem totalitar. Dar de un totalitarism mios, ipocrit, insidios, ce vizează să-i ia cuvântul opozantului, devenit un ins periculos care trebuie eliminat. Eliminat, dar fără vărsare de sânge: numai prin cuvinte. Cuvintele conștiinței liniștite. Cuvintele marilor conștiințe. Cuvintele careucid.

Circumstanțele variază, dar procedeul rămâne același. Mai întâi, în imaginarul țării este imprimat un arhetip al răului. De la război încoace, această funestă figură a fost întruchipată de fascist, capitalist, imperialist, colonialist, xenofob, rasist, partizanul ordinii morale. Aceste etichete, în cel mai bun caz, deformează realitatea; în cel mai rău caz, mint. Aplicate de mâini experte, ele îmbracă un sens nedefinit, a cărui elasticitate permite înglobarea tuturor elementelor asupra cărora ideologia aruncă anatema. Apoi, tehnica obișnuită duce la asimilarea adversarului cu arhetipul răului. Efectul acestei amalgamări este radical disuasiv: cine și-ar asuma riscul de a fi, de pildă, tratat drept fascist sau rasist? Acuzația poate fi explicită sau poate fi efectuată prin insinuare, deschizând ușa spre procesul de intenție: orice opozant poate fi atacat nu pentru ce gândește, ci pentru gândurile care îi sunt atribuite. *Manichéisme oblige*, maniheismul constrânge la acest lucru: o altă logică intră în ultimă instanță în funcțiune: diabolizarea. Nici nu se pune problema de a discuta pentru a convinge: e vorba doar de a intimida, a culpabiliza, a descalifica.

Terorismul intelectual, am mai spus-o, constituie un sistem. Dar un sistem difuz, multiform, insesizabil. Nu trebuie să căutăm un complot îndărătul lui, și nici pe cineva care dirijează clandestin lucrurile. De altfel, el nu apără o temă unică și nu reprezintă interese neapărat concordante. E o mașinărie care se sprijină pe complicități doctrinare și pe rețele de generație; trebuie reținut însă că avem de-a face cu o mașinărie oarbă.

Astăzi, a blama gândirea unică sau pe cea politic corectă „tinde să devină o banalitate: fiecare exprimă ce vrea prin aceste forme“. Pentru a vedea limpede, trebuia să se recurgă la examinarea faptelor, la reacțiile care le-au provocat. Cronică pe care v-o oferim acum. Între istoria evenimentială și istoria ideilor, cartea aceasta vrea să retraseze itinerariul terorismului intelectual începând din 1945, reasezându-l în contextul lui. A fost acordată prioritate politicii – în sensul clasic –, adică mizelor și dezbaterilor privitoare la om văzut ca animal social. Asta nu înseamnă că istoria politică a Franței, de cincizeci de ani încoace, se explică în totalitate prin terorism intelectual: obiectivul este de a arăta ce probleme vitale pentru societate au fost sau sunt încă blocate de acest fenomen.

Exhaustivitatea era imposibilă. Perioadă după perioadă, au fost reținute momentele esențiale, fazele acute în cursul cărora s-au ciocnit pasiunile franceze. Istoria, arta, literatura, știința sau ecologia sunt terenuri de vânătoare pentru terorismul intelectual, dar ar putea constitui și separat subiecte de studiu.

Această lucrare se sprijină pe citate cu sursa indicată: un ales politic, un scriitor sau un ziarist trebuie să-și asume responsabilitatea afirmațiilor făcute în public. Dar persoanele contează prea puțin. Ideile sunt cele ce contează, căci ele conduc lumea. La urma urmei, în acest domeniu, cronologia este capitală: multe figuri întâlnite de-a lungul acestei istorii și-au schimbat opiniile zece sau douăzeci de ani mai târziu. În măsura în care această mișcare este continuă, este foarte probabil ca unii, spre anul 2010 sau 2020, să-și regrete declarațiile făcute pe la 1990.

Pentru că domină puterea intelectuală, stânga se află cel mai adesea pe banca acuzaților. Dar, în privința asta, vom vedea că nici dreapta nu e inocentă.

Stalin are întotdeauna dreptate

Saint-Germain-des-Prés, 1947. Juliette Gréco fredonează *Si tu t'imagines/Dacă-ți imaginezi*, Mouloudji cântă *Les Petits Pavés/Străduțele*, Prévert își alcătuiește celebrele-i inventare. La cinematograful de la intersecția Odéon rulează *Le Diable au corps/Neastâmpărul trupului*, ultimul film al lui Autant-Lara. Pe Saint-André-des-Arts, Elsa Triolet se plimbă la brațul lui Aragon. Sartre și Camus discută filozofie pe o banchetă de la cafenea Deux-Magots. Pe Rue de Buci, romul asigură legături și complicități. Pasiunea de a trăi și gustul provocării: uitând de cenușiul Ocupației, o anume parte a tineretului gustă plăcerile nopții. În faimoasele *caves* – localurile de noapte din subsoluri –, jazzul ritmează pulsul noctambulilor. Boris Vian subliniază faptul că Maurice Merleau-Ponty este singurul filozof care invită doamnele la dans. Un reportaj, pe jumătate fascinat, pe jumătate reprobator, e consacrat de ziarul *Samedi-Soir*, la 3 mai 1947, „troglodiților de la Saint-Germain-des-Prés“.

Jean-Paul Sartre și *la Grande Sartreuse**, Simone de Beauvoir, sunt prieteni cu cei din banda de la „Tabou“ – un cabaret plin de fum de țigară din Rue Dauphine. Numai că ei nu dansează. Prin ei se face simțit spiritul seriozității.

În numărul 1 al revistei *Les Temps modernes*, din octombrie 1945, Sartre a lansat intelectualilor apelul la angajare: „Pentru noi, scriitorul este «implicat», orice ar face, marcat, compromis,

* Un fermecător și tipic francezesc joc de cuvinte între *la Grande Sartreuse* și *la Grande Chartreuse*, celebra mănăstire întemeiată în 1084 în masivul Chartreuse din Alpii francezi. (N. tr.)

până în izolarea-i cea mai îndepărtată“. Trebuie ca intelectualul „să adere total la epoca sa“, căci el se află aici *en situation*, într-o anume poziție, condiție. O amenințare planează în acel editorial: „Fiecare vorbă are răsunet. Fiecare tăcere de asemenea“. În 1947, epurarea încă nu se terminase. „Ura este o datorie națională“, proclamă ziarul *L'Humanité*.

Înainte de război, pe când predă filozofia la Le Havre, Sartre nu se prea sinchisea de politică. Mobilizat în 1939, făcut prizonier în 1940, eliberat în 1941, a revenit în învățământ: liceul „Pasteur“ la Neuilly, liceul „Condorcet“ la Paris. Amant-prieten al Simonei de Beauvoir, s-a consacrat scrisului. Piesa lui *Les Mouches/Muștele* a fost reprezentată în 1943; *L'Être et le Néant/Ființa și Neantul* a apărut în același an. Premiera piesei *Huis clos/Cu ușile închise* a avut loc cu câteva zile înainte de debarcarea din Normandia. După alungarea nemților, Sartre își subliniază activitățile desfășurate în Rezistență. Se știe că, încă din 1943, a luat parte la adunările Consiliului Național al Scriitorilor, instanță semnalată pentru zelul ei de a stabili indexul scriitorilor decretați drept colaboraționiști.

În 1946, Sartre publică *L'Existentialisme est un humanisme/ Existențialismul este un umanism*. Potrivit teoriei lui, existența precedă esența. Nu există natură umană: omul se construiește singur și se definește printr-un proiect. Filozoful nu se mărginește însă la precizarea divergențelor dintre existențialism și marxism, insistând și asupra convergențelor lor: inamic comun (morală burgheză), limbaj comun (vocabularul eliberării permanente), psihologie comună (refuzul prezentului în folosul viitorului). Prima sa pasiune este ura pentru cei pe care-i numește *salauds*, ticăloșii. În *La Nausée/Greața*, aceștia sunt pretutindeni: oameni de afaceri, notabilități, industriași, medici. Sartre n-o va rupe niciodată cu ura de sine: provenit din burghezie, el va fi mereu *le salaud* pentru cineva. Pentru a face uitat acest lucru, nu-i rămâne decât să acționeze alături de comuniști. Pentru că ei îi reprezintă pe muncitori: cei puri.

*

Partidul Comunist e aureolat de participarea sa la Rezistență. Nu e el oare „partidul celor 75 000 de împușcați“? Cifra este umflată, dar nu mai contează. Un gol colectiv al memoriei înghite trecutul cel mai recent. În august 1939, comuniștii aprobaseră pactul germano-sovietic; în arsenalele franceze, ei sabotau materialul militar; în timpul „războiului ciudat“, Partidul și ziarul *L'Humanité* fuseseră interzise de Guvernul Daladier, iar Maurice Thorez dezertase de la regimentul său pentru a ajunge în URSS; pe 20 iunie 1940, la șase zile de la intrarea germanilor în Paris, comuniștii solicitaseră de la *Propagandastaffel* autorizația de a scoate din nou ziarul *L'Humanité*; intraseră în Rezistență în 1941 numai pentru că Hitler atacase URSS.

La eliberare însă, nimeni nu îndrăznește să reamintească aceste fapte. Thorez fiind amnistiat, Partidul se instalează în centrul scenei politice. La alegerile din octombrie 1945, câștigă 26% din sufragii, devansându-i pe democrați-creștinii din MRP* și pe socialiștii de la SFIO**. În 1946, procentul ajunge la 28%. Comuniștii rămân la guvernare din 1945 până în 1947.

În acei ani, prestigiul URSS ajunge la apogeu. E ocultată înțelegerea între Hitler și Stalin. Sunt uitați cei 4 500 de ofițeri polonezi asasinați de ruși la Katyn: oficial, nașiștii i-au ucis. În septembrie 1944, un sondaj IFOP dezvăluie faptul că, pentru 61% dintre francezi, URSS este puterea care a contribuit cel mai mult la înfrângerea germană, doar 29% atribuind acest merit Statelor Unite. URSS este o țară prietenă. Rușii sunt poporul-frate care a învins dușmanul la Stalingrad.

* MRP, *Mouvement républicain populaire* (Mișcarea Republicană Populară), partid politic francez creat în 1944 care i-a reunit pe democrați-creștini. (N. tr.)

** SFIO, *Section française de l'Internationale ouvrière* (Secția Franceză a Internaționalei Muncitorești), care a desemnat Partidul Socialist Francez din 1905 până în 1971. (N. tr.)

*

Intrând în Partid, intelectualii exprimă mai mult decât o adăziune politică. Descoperă o frăție de arme, o familie de spirit, o comunitate sudată prin credința și riturile ei. Comunismul, adevăr revelat de Marx, Lenin și Stalin, practică o religie laică: proletariatul, autentic Mesia, dă sens Istoriei. Militanții sunt niște apostoli care acționează spre mântuirea tuturor. Caritatea este totală pentru cei ce suferă din pricina jugului burghez, dar le este refuzată celor pe care dialectica i-a condamnat: credința comunistă justifică toate mijloacele. „Psihologie de sectă, mai curând decât Biserica universală“, diagnostichează Raymond Aron¹. Mai târziu, mult mai târziu, după ce ochii se vor fi deschis, foștii comuniști vor măsura înrolarea pe care o făcuseră. Dominique Desanti: „Doar acțiunile noastre și adevărul nostru aveau drept de existență printre oameni“². Annie Kriegel: „Comunismul pentru mine era o etapă istorică și avea să marcheze în evoluția civilizațiilor umane o cotitură la fel de importantă cum fusese creștinismul“³.

Educația comunistă are rolul de a elimina orice urmă de individualitate. Cultul închinat conducătorilor scoate la iveală niște minți care au abdicat de la orice facultate critică. Éluard scrie poeme care-l înalță în slăvi pe Stalin, dictatorul în care filozoful Jean Desanti vede „modelul însuși al savantului de tip nou“⁴. Un militant nu gândește de unul singur, prin el se exprimă însuși Partidul. Evocându-și tinerețea comunistă, Alain Besançon zâmbește amintindu-și comentariul asupra actualității, pe care, la fiecare reuniune de celulă, trebuia să-l facă un voluntar: „Nu exista, din partea celui care era însărcinat cu raportul, nici o reflecție personală“⁵.

¹ Raymond Aron, *L'Opium des intellectuels*, Calmann-Lévy, 1955.

² Dominique Desanti, *Les Staliniens*, Fayard, 1975.

³ Annie Kriegel, *Ce que j'ai cru comprendre*, Robert Laffont, 1991.

⁴ Jean Desanti, „Staline, savant d'un type nouveau“, *La Nouvelle Critique*, decembrie 1949.

⁵ Alain Besançon, *Une génération*, Julliard, 1987.

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
1. Stalin are întotdeauna dreptate	11
2. Coloniștii, niște criminali	32
3. Mai întâi economicul	49
4. La tropice, revoluția este atât de frumoasă	58
5. Este interzis să interzici	75
6. Soljenițin, reacționarul	96
7. Văzut la televizor	118
8. Black-Blanc-Beur	127
9. Revoluția sau moartea	151
10. Pentru un cineast, nu există străini	163
11. Comunism–nazism: asasinii buni și asasinii răi	188
12. Libertate, egalitate, sexualitate	201
13. Acei Don Quijote ai națiunii	222
<i>Postfață:</i>	
Ceea ce îi va face să trăiască împreună	246
<i>Bibliografie</i>	279
<i>Indice</i>	285

